

30 LET OD ROZCHODU

Bylo rozdělení Československa legální, či nezbytné? Jaké náklady a jaké výhody oběma teď už samostatným národům přinese? Na tyto otázky odpovídali na počátku roku 1993 v anketě časopisu Mladý svět, který patří stejně jako Premium Guide do vydavatelství A 11, klíčoví aktéři tehdejších událostí. Tehdejší předseda vlády ČR Václav Klaus, bývalí premiéři ČR a Slovenska Petr Pithart a Ján Čarnogurský a také sociolog Fedor Gál. My jsme se pokusili oslovit aktéry tehdejší ankety s otázkami reflektujícími 30letou zkušenost s nabitou samostatností. Odpověděli nám dva tehdejší aktéři, shodou okolností oba zastánci společného státu Čechů a Slováků.

Text: Redakce

Foto: Mladý svět, Wikipedie

Nezodpovědnost z jedné strany a sobectví z druhé, to byly rozhodující motivy vedoucí k rozdělení státu.

Bývalý premiér vlády ČR Petr Pithart:

1. Legálnost je soulad s platným právem, s ústavou. Tedy i s tou více než nedokonalou, která platila do konce loňského roku. Legitimita je cosi navíc: široce sdílené přesvědčení, že

FOTO: MIROSLAV ZAJÍC

co se stalo, stalo se přirozeně, oprávněně. Oporou legitimacy nemůže být jen stát, mocenská sféra, ale i občanská společnost. Právě proto občané Dánska, Francie a Irska (a v trochu jiné souvislosti i Švýcarska) hlasovali loni v referendu o tom, zda souhlasí s dalším krokem směrem ke sjednocení Evropy. Vítězové voleb a jejich spojenci v České a Slovenské republice drze prohlásili stoupence referenda o definitivním rozpadu státu za levičáky, odpůrce parlamentní demokracie. Byla to demagogie, kterou si nechala veřejnost libit, protože jsme bohužel příliš navykli na to, že co se těm u moci nelíbí, bude ideologicky označováno jako nepřátelské. - Jaká legitimita, když se nedokážeme shodnout ani na tom, jak budeme novému státu říkat?

2. Ne, nebylo to nezbytné. Ano, bylo to dobrodružství. Slovenští předáci se zamotali do své vlastní předvolební populistické rétoriky - samostatný stát přece chtěla jen SNS - a čeští zase šli s kamennou tváří za tím, co pokládali za český zájem: vzali proto ty slovenské za jejich zmatená slova. Nezodpovědnost z jedné strany a sobectví z druhé, to byly rozhodující motivy, vedoucí k rozdělení státu. Obě strany házírovaly s Evropou, s nejkratší cestou do ní. Ve skutečnosti bylo rozdělení Československa výkročením zpátky na východ, nikoli na západ. Bylo ranou pod pás sjednocující se Evropě: s argumentací českých lidrů („penězovod“) by se Evropa již dávno rozpadla (ještě před tím třeba Itálie). Vždyť před časem přijalo ES Řecko a Portugalsko, uvažuje o Turecku, a my pouštíme Slovensko, protože nás brzdi...

Copak my, až nám otevřou vrata sjednocené Evropy, nebudeme vzápětí napojeni na nějaký „penězovod“? Abychom vůbec přežili ten šok, ten vstup chudáků mezi bohaté do hotelu Splendid? Dnešní Evropa funguje na principu solidarity: bohatší z ní mají mnohem, mnohem méně než chudší.

Trh tohle sice umožňuje, ale tržní to není, co to je? Tuto hádanku naše rádobyravice ne a ne pochopit: touze po společném státu jako solidaritě Čechů a Slováků říká s arogancí - sentiment.

3. Vláda ani parlament nebyly schopny, ale ani ochotny přijít být jen s nejhrušším odhadem takovýchto nákladů. Nechali jsme si to libit. Nezbyvá tedy, než se také nechat překvapit. -

Ale ty největší náklady nebude možné vyjádřit v penězích: škodu utrpěl obtížný, bolestný proces, kterým se Evropa brání před náporům sobeckého nacionalismu a připravuje se na nové stěhování národů.

4. Věřím, že jim spadnou šupiny z očí. Populisté všeho druhu, ať již se stylem obhrublého boxera či elegantního feditela banky, je napříště nepřesvědčí, že to nejradikálnější a nejrychlejší řešení je to nejlepší řešení. Že jít rovnou za svým vlastním zájmem a neohlížet se vpravo vlevo, je právě to nejvýhodnější. Že právě na tom není možné prodělat kalhoty.

Bývalý premiér vlády SR a předseda KDH Ján Čarnogurský:

1. Vaše otázky směřují k racionálním aspektům rozdělení ČSFR. Rozdělení ČSFR, ale i

FOTO: MIROSLAV ZAJÍC

napiňování aspirací národa, má silný transcendentní, iracionální aspekt a sebeinteligentnější odpovědi o jeho racionálních aspektech nepodávají vyčerpávající vysvětlení. Vezměme si případ Chorvatska. Když se v roce 1991 osamostatnilo, Chorvatů jistě nepředpokládali, že budou muset vést dlouhou a krvavou válku a že fakticky ztratí téměř třetinu svého území, kterou drží srbská menšina v Chorvatsku. Vzdor tomu v Chorvatsku není po osamostatnění se od Jugoslávie vidět lítost. V prosinci minulého roku v Srbsku v demokratických volbách zvítězil prezident Milošević, přestože srbským voličům muselo být jasné, že vítězství Miloševiče znamená prodloužení, případně zostření války.

Ale teď konkrétně k vaší otázce. Z dlouhodobého historického hlediska rozdělení ČSFR považují za legitimní, protože rozdělením získávají vlastní státnost dva národy, český a slovenský.

2. Rozdělení je dobrodružstvím, které Češi, ale hlavně Slováci teď už musí zvládnout. Je to dobrodružství, které nebylo nevyhnutelné a méně dobrodružnou alternativou představovala moje představa o budoucí hvězdičce pro Slovensko v integrované Evropě.

3. Po dobu méj vlády Komise pro hospodářskou strategii při vládě vypracovala odhad ekonomických nákladů rozdělení Česko-Slovenska. Vyšla jí suma 15 miliard Kčs ročně minus pro Slovensko. Ale poukazují na svoji odpověď na první otázku.

4. Občanům obou států přinese rozdělení prestižní výhodu. V mezinárodních vztazích budou vystupovat pod vlastním jménem. Tuto výhodu pravděpodobně více ohodnotí Slováci než Češi. Další výhodou bude, že přestanou nekonečné diskuse o státoprávnímu uspořádání.

1. Rozdělení ČSFR bylo legální. Ale bylo, vzhledem k výsledkům voleb, i legitimní?

2. Bylo rozdělení skutečně nezbytné? Nebylo naopak politickým a ekonomickým dobrodružstvím, jak tvrdí někteří zahraniční pozorovatelé?

3. Jaké budou ekonomické, politické a sociální náklady rozdělení Československa?

4. Jaké výhody přinese rozdělení občanům obou nově vzniklých států?

Další rozvolňování již tak nefunkční federace vyznamenalo neřízený, živelný rozpad jejích orgánů a funkcí.

Premiér vlády ČR Václav Klaus:

1. O legitimitě rozdělení ČSFR nemůže být pochyb. Rozhodující politická uskupení v České i ve Slovenské republice šla do voleb s tím, že jejich významným úkolem je vyřešit československý státoprávní spor, a voliči jim k tomu dali svou důvěru a své pověření.

FOTO: MIROSLAV ZAJÍC

2. Rozdělení bylo nezbytné. Politickým a ekonomickým dobrodušstvím by bylo další skomírání společného státu. Další rozvolňování již tak nefunkční federace by ve skutečnosti znamenalo neřízený, živelný rozpad jejích orgánů a funkcí pod pláštěm fiktivní společné existence.

3. Náklady by bylo možno vyčíslit tehdy, kdyby se přesně spočetly náklady toho, co by stála prodloužená smrt společného státu ve formě „svazku“, „konfederace“, „ještě autentičtější federace“ - jsem přesvědčen, že ty druhé by byly nesrovnatelně vyšší. Pokračování federace „bez nákladů“ je čirá utopie.

4. Především byl odstraněn zdroj zbytečných nedorozumění, tahanic a vzájemného obviňování, které nelze doložit ničím hmatatelným. Každý z nástupnických států za sebe nyní plně odpovídá a nemá důvod svádět na druhého vlastní chyby a prohřešky.

Jaké vztahy mezi oběma státy do budoucna očekáváte? Proč?

Vztahy mezi oběma nástupnickými státy budou takové, jaké bývají mezi státy, které mají hodné společného, a tedy taky společné problémy. Spolupráce a posléze i to, co se přeneseně nazývá přátelstvím, vzniká na základě společného řešení společných problémů. Tady bude záležet na obou stranách, na jejich politické zralosti.

V knižním rozhovoru s Janou Klusákovou (Nadoraz) Petr Pithart tvrdí, že již před volbami jste byl rozhodnut pro rozdělení federace, pokud by se jí nepodařilo zunitarizovat. Je to pravda?

Před volbami jsme já ani ODS neusilovali o unitarizaci federace, ale o vytvoření takové její podoby, která by jí umožňovala smysluplně fungovat, tak, aby byla užitečná pro obě zúčastněné strany a přitom prokazatelně užitečnější než samostatná existence obou republik. K dosažení takového cíle ovšem nestačí dobrá vůle na jedné straně.

Vidím to tak

„Tak toto jsme skutečně nechtěli“ říkají mi neznámí lidé na ulici. A přeče se Československo rozpadlo. Čím to je?

Příčin je jistě víc. Jejich dlouhý seznam by začal nepochopitelným ostychem, s jakým se protagonisté listopadového převratu chopili moci - pořádný kus jí jednoduše nechali v rukách komunistů. Zúžili si tím manévrovací prostor pro skutečně zásadní společenské přeměny.

Potom přišel spor o název republiky. Dvojjazyčný název státu byl jasným symbolem nedostatku ochoty i schopnosti volit se do toho druhého.

Do prvních svobodných voleb šla revoluční hnutí OF a VPN spolu s reformně komunistickými prominenty „pražského jara“. Na rozdíl od předlistopadových komunistů, mnozí z nich v sobě živili sentimentální sen o socialismu s lidskou tvář. A mezi nimi poslové reálného socialismu - sítě aktivistů komunistických represivních orgánů a jejich pomocníci - agenti Státní bezpečnosti a funkcionáři Lidových milic. Tito lidé byli odchovaní na ideologii, která žila s kýmisi. Nacionalismus je též taková ideologie. Zdvihli ji připravení a odhodlaní opřít se o ni při své cestě zpět k moci.

Zatímco oteřaskování revolucionáři odolávali tlaku veřejnosti, médií a vlastní nezkušenosti, oni budovali svoje stínové kabiny.

Dnes se už ví, kdo připravoval Mečiara na post ministra vnitra a kdo v čase vypjatého úsilí o transformaci ekonomiky chystal její alternativní scénáře, kdo Kňažkoví napsal onu památnou řeč, která odstartovala rozpad VPN v nejméně vhodné chvíli, kdo stál za trnavskou iniciativou, která zrodila HZDS, jací lidé se rozhodli financovat a vydávat nacionalistické noviny, kdo v nich pracoval a podobně. A mnohé souvislosti zatím jen tušíme. Jen tušíme souvislosti spojené s odposloucháváním americké ambasády v Bratislavě, se sponzorováním a vydáváním antisemitského plátku Politika, o dodávkách zbraní Tudjmanovu Chorvatsku, o cestách drog a peněz za ně přes naši zemi a naše banky. Není náhodou, že za těmito fakty a tušenými faktů se skrývají lidé, kteří ještě donedávna oddaně přisluhovali představitelům a institucím komunistického režimu.

A ví se také, že politickou nestabilitu - která nakonec vyústila až do rozpadu ČSFR - živily nejednou iluze a mýty. Pro někoho byl tématem pro snění slovenský ostrov socialismu ve středu Evropy, pro jiné říše „čistoty ducha“, která se štilí liberalismu a západního civilizačního modelu. Našli se i „pragmatici“, kteří v sobě živili iluzi české prosperity, bez zbytečné slovenské zátěže. Ve jménu těchto lidí

byl občan soustavně ohlupován řečmi o oprávněném emancipačním procesu na Slovensku (většina Slováků si rozpad ČSFR nikdy nepřála) a o pravicových Čechách (jen si spočítejte hlasy LB a LSU z posledních voleb), které třeba ubránit před levicovou infekcí ze Slovenska.

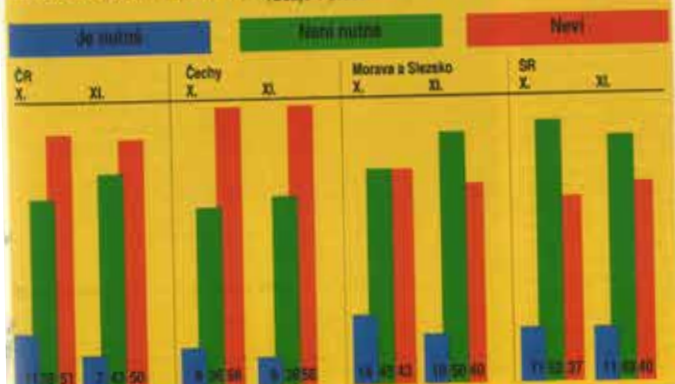
Někdy mám však pocit, že šlo i o zájmy třetířádního kapitálu a zločineckých mafií, které si na roztřesené půdě bývalého Československa dokázaly vybudovat pevné zázemí dřív, než začnou normálně fungovat soudy, policie, podniky. A úplné obyčejná ziskuchtivost a touha po moci, která je souputníkem velkých společenských přeměn už od nepaměti. Nemalou vinu za stav věcí nesou i protagonisté listopadové revoluce. Jejich postupná prohra (pokud jde o integraci ČSFR) přicházela v podobě sporu o jazykový zákon, kompetence a ústavu.

První spor ještě vyhrály ideje listopadu, druhý skončil nerozhodně a třetí už byl jejich popřemím. Revoluce občanů utrpěla rozpadem Československa tvrdý úder.

Neuspokojuje mě poznání, že i v ostatních postkomunistických zemích je to podobné. Nezbyvá mi však nic jiného, než volit osobní strategii: nejsem ochotný nechat si vzít vlast - budu se chovat československy i nadále. Co to v mých očích znamená: odmítám servilně se dívat na tupost (likvidátoři trnavské univerzity stejně jako drsný antisemitismus Politiky). Nevzdám se jazyka, přátel na obou koncích bývalého Československa, svého pátrání po příčinách této absurdní katastrofy. Především se však nenechám znechutit skutečným stavem věcí. Nadále si budu pěstovat svoji vlast - chvíli v Čechách a chvíli na Slovensku, tak jako dosud. A nepochybuji o tom, že nebudu sám.

FEDOR GÁL,
sociolog

Názory veřejnosti na nutnost dělení československé federace v říjnu a listopadu 1992
(Údaje v procentech)

Nadále si budu pěstovat svou vlast - chvíli v Čechách, chvíli na Slovensku, tak jako doposud.

FEDOR GÁL

Dnes především publicista, vydavatel a podnikatel v oblasti médií.

Prospěla Česku a Slovensku samostatnost? A komu více?

Neprospěla. Můj názor má však zhruba stejnou váhu, jako kdybych protestoval proti některému z ročních období. Stalo se a neodstane. Mám-li hodnotit současný stav – situace na Slovensku je o hodně horší než v Česku. Myslím míru rozkladu důvěry v politiku a instituce státu, „ne-standardnost“ politických stran a politiků, selhávání elit, polarizaci veřejnosti, například ve vztahu k Ruské federaci a tak dále.

Je nějaký aspekt, který vás na vývoji obou samostatných států překvapil, který jste původně nečekal?

Doufal jsem, že generace politiků, která převezme štafetu, bude rozhlednější, kultivovanější, kompetentnější. Není. Myslím především na morální a hodnotovou navigaci. Předvídat „multikrizi“, jejíž jsme současníky (klimatická krize, masivní migrace, válka na Ukrajině, radikalizace extremistů i veřejnosti a tak podobně), bylo nemožné.

Existuje ještě něco „československého“, nebo toto slovo spojující názvy dvou národů je už jen historickou památkou?

Počet slovenských občanů a studentů ze Slovenska v České republice je trvalá stopa po Československu. Stejně tak propojení různých, vědeckých, uměleckých, rodinných a jiných neformálních aktivit a projektů. Není to ovšem na věky. ■

PETR PITHART

Dnes politolog, právník a pedagog.

Prospěla Česku a Slovensku samostatnost? A komu více?

Slovensku prospěla: Slováci nabyli elementární sebevědomí, že jsou s to provozovat vlastní, od žádné cizí moci neodvozený stát. Do té doby to byl jejich svazující „mindrák“. Stalo se to tak, že se po vraždě odvážného investigativce Kuciaka a jeho nevěsty ocitli na dně a vydrápali se z něho. Krize s katarzí! Zážitek na mnohá léta, desetiletí!

Češi, Moravané a Slezané něco podobného v samostatném státě nezažili. Jen se tomu podobá úžasných 300 tisíc na Letné (Milion chvilék!) a covidem „odložený“ efekt – spojení opozice (Spolu) a vítězství v loňských a letošních vol-

bách. Tomu ale bezděky prospěla pošahaná kandidatura Šlachtovy Přísahey – nebýt jí, nevím, nevím... Čili méně srozumitelná – protahovaná – krize a podle toho s chabou katarzí (osvobozujícího pocitu vyjasnění, očištění...). Tuším, že velká krize s posilující katarzí nás v ČR teprve čeká. Volby v roce 2025?

Je nějaký aspekt, který vás na vývoji obou samostatných států překvapil, který jste původně nečekal?

Setrvačnost českého paternalismu: o poměrech na Slovensku ví podstatně méně Čechů, než kolik Slováků ví o poměrech u nás. Našinec řekne: mají to tam moc složitě... Ve skutečnosti: nezájem. Hledejte slovenské noviny v Praze a české v Bratislavě. Vždycky to tak bylo a určité i bude.

Stále ještě trvajícím – překvapujícím? – rozdílem je o dost lepší stav institucí právního státu v České republice než na Slovensku (justice!). Je to dosud působící dědictví rozdílu mezi „Rakouskem“ a „Uherskem“ a také meziválečného Československa (bez slovenské autonomie či federativního uspořádání).

Nečekal jsem to? Vlastně čekal. Jen jsem si to – nepřál... Ale „Past dependency“ (závislost na ušlé cestě) je nejdůležitější „zákonitost“ lidská, s imperativem: nečekejte velké změny; to se často jen čeří na hladině. Čekajte jen málo, a to ještě s rezervou.

Existuje ještě něco „československého“, nebo toto slovo spojující názvy dvou národů je už jen historickou památkou?

Neurčitý „pocit“ těch, kteří si rozdělení nepřáli, nerozuměli mu. Lítost a snad i trochu marného vzdoru, pozdního vzteku nad tím, jak to ti dva vůdcové „zmáklí“ během šesti prázdninových týdnů, a my jen zírali.

Tedy pouhá nostalgie. Ale nic proti ní! Příjemný, nezavazující pocit: my přece jezdili a jezdíme na „Slovač“ rádi! Já jsem pořád Čechoslovák...

